

КОМАРИНСЬКА Зоряна Михайлівна,
доцент кафедри соціального
забезпечення та управління персоналом
Львівського національного
університету імені Івана Франка,
кандидат історичних наук, доцент

РОЛЬ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Історична пам'ять як соціокультурне явище відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності суспільства, стаючи не лише відображенням минулого, а й механізмом конструювання колективних наративів, що визначають спільне бачення майбутнього. Поняття історичної пам'яті в гуманітарних науках набуло широкого застосування з кінця ХХ ст., коли дослідники почали розрізняти історію як академічну дисципліну і пам'ять як соціально-емоційний досвід народу чи спільноти. Відтак проблема історичної пам'яті в Україні на сучасному етапі перестала бути виключно предметом наукових дискусій істориків та соціологів. У контексті повномасштабної війни, що триває з 2022 року, та переосмислення постколоніального спадку, пам'ять про минуле перетворилася на фундамент національної безпеки та консолідації суспільства.

Історична пам'ять забезпечує зв'язок між минулим і сучасністю, структуруючи колективні уявлення про героїчні події, трагедії, символи та культурні маркери, які інтегруються в систему цінностей народу. Дослідження колективної пам'яті спирається на класичні праці П. Нора та М. Хальбвакса, які визначають пам'ять як актуалізацію минулого в інтересах сьогодення [3, 4]. У випадку України це, зокрема, пам'ять про боротьбу за незалежність, Голодомор 1932–1933 рр., визвольні рухи ХХ ст. та Революцію Гідності 2013–2014 рр., що стали ключовими елементами наративу національної ідентичності.

Українська колективна пам'ять формується як багатопарова структура, включаючи як офіційні історичні наративи, так і множинні локальні та регіональні спогади. В умовах глобалізації та постмодерних ідентичностей ці пам'яті можуть існувати в політичній і соціальній напрузі, створюючи поле для суспільних дискусій про «спільне минуле» і «спільне майбутнє» українців. Як стверджує Г. Касьянов у своїй монографії «Past Continuous», державна політика пам'яті в Україні еволюціонувала від «історії жертви» до «історії боротьби». Постаті, які раніше маркувалися як «вороги» (діячі УНР, ОУН, УПА), інтегруються в загальнонаціональний пантеон героїв як борці за суб'єктність [2].

Сучасна ідентичність базується не лише на знанні фактів, а й на емоційному переживанні подій, що формують «соціальну рамку пам'яті». Травматичний досвід минулого, поєднаний із трагедіями сучасної війни (Буча,

Маріуполь), створює неперервну лінію тяглості опору. Це явище Я. Грицак у книзі «Подолати минуле» описує як процес «дорослішання нації», де пам'ять стає ресурсом для модернізації, а не лише для оплакування [1].

До 2014 року Україна часто характеризувалася як країна «розколотої пам'яті» (схід vs захід). Проте війна з російською федерацією істотно активізувала процеси переосмислення історичної пам'яті та самоідентифікації, стала каталізатором уніфікації пам'яттєвих практик. Воєнні випробування сприяють консолідації суспільства навколо спільних наративів про свободу, спротив агресії та незалежність, а також загострюють питання політики пам'яті, що включають боротьбу з пропагандою і маніпуляціями щодо історичних наративів.

На сучасному етапі спостерігаємо, що у суспільстві зберігається значний інтерес до історії, а також зростає підтримка українців до державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті. Загалом же, за результатами проведених соціологічних досліджень, на замовлення Українського інституту історичної пам'яті товариством «Оперативна соціологія», у 2024 році 89,1 % респондентів цілком або частково підтримують політику держави у сфері відновлення та збереження національної пам'яті за останні 10 років. [5]. А відтак можна зробити висновок, що у громадян України зростає інтерес до вивчення власної історії.

Сучасні військові традиції, як от найменування бригад Збройних Сил на честь історичних діячів, таких як король Данило, князь Костянтин Острозький, гетьман Іван Виговський, полковник Армії УНР Григорій Чижевський та ін., підкреслює тяглисть української мілітарної традиції (від княжих часів до УНР). Ці назви присвоюють для вшанування героїв та відновлення національної військової ідентичності, вони створюють живий зв'язок між історією та актуальним моментом захисту держави.

Історична пам'ять посідає неабияку роль в освіті та є складовою процесу формування ідентичності молодого покоління. Якісна історична освіта, починаючи з шкільної парти, а ще краще з дошкільного віку (через доступні методи і форми подання для певної вікової категорії) сприяє розумінню минулого як частини сучасної національної ідентичності, протистоїть спрощеним чи викривленим наративам і допомагає формувати критичне мислення щодо історичних джерел і оцінок. Створення віртуальних музеїв та архівів усної історії забезпечує збереження пам'яті в реальному часі, що є критично важливим для молодого покоління українських громадян. Освітні практики повинні сприяти критичному та рефлексивному осмисленню історичної пам'яті, уникаючи її маніпуляції для досягнення вузькосупільних чи політичних цілей.

Історична пам'ять у сучасній Україні трансформувалася з пасивного збереження знань у дієвий інструмент державотворення. Вона виконує три основні функції: терапевтичну (проживання травм), мобілізаційну (захист суверенітету) та футурологічну (проєктування майбутнього на основі національних цінностей). Історична пам'ять є фундаментальною основою

формування сучасної української національної ідентичності, оскільки забезпечує зв'язок поколінь і створює спільний наратив минулого. Формування ідентичності через пам'ять є тривалим процесом, який потребує постійної рефлексії та захисту від зовнішніх інформаційних маніпуляцій. У контексті російсько-української війни вона виступає як потужний чинник консолідації суспільства, сприяє зміцненню ціннісних орієнтацій і підвищенню рівня самоідентифікації.

Список використаних джерел

1. Грицак Я. П. Подолати минуле: Глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. 432 с.
2. Касьянов Г. В. Past Continuous: Історична політика 1980-х – 2000-х: Україна та сусіди. Київ : Laurus, 2018. 420 с.
3. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / пер. з франц. Андрій Рєпа. Київ : Кліо, 2014. 272 с.
4. Васільєв О. Альбвакс Моріс. *Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів* / кер. авт. кол. А. М. Киридон. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. 436 с.
5. Презентація результатів соціологічного дослідження Українського інституту національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/anonsy-podiy/prezentaciya-rezultativ-sociologichnogo-doslidzhennya-ukrayinskogo-institutu-nacionalnoyi-pamyati>

КОНДРАТЬЄВ Ігор Михайлович,
доцент кафедри теорії, історії
та філософії права навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат філософських наук

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Проблематика національної ідеї належить до числа тих інтелектуальних і суспільних феноменів, що не втрачають актуальності впродовж століть. Для України ця тема має особливе значення, адже процес формування модерної нації відбувався в умовах бездержавності, колоніальної залежності та систематичного обмеження культурних прав. У таких обставинах національна ідея стала не лише концептом політичної думки, а й формою збереження історичної пам'яті, мови, традицій і цінностей.

У сучасному науковому дискурсі національна ідея розглядається як інтегративний чинник, що об'єднує суспільство навколо спільних історичних